

การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวในสังคมไทย

ความรู้เรื่องครอบครัว

ความหมายและความสำคัญของครอบครัว

คำว่า "ครอบครัว" นั้น ย่อมประกอบด้วยบุคคลหลาย ๆ คนมากบ้างน้อยบ้างอยู่ร่วมกัน เดียวกัน โดยมีหัวหน้าครอบครัวเป็นบุคคลที่ 1 คือ เป็นผู้ที่มีการรับผิดชอบหาเงินเลี้ยงคนในครอบครัว ส่วนมากมักจะ เป็นพ่อบ้านหรือสามีซึ่งมีภรรยาและบุตรที่จะต้อง เลี้ยงดูครอบครัวในอดีตจะมีลักษณะ เป็นครอบครัวใหญ่ พ่อบ้านเป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัวแต่ฝ่ายเดียว ส่วนงานในบ้านทั้งหมดจะเป็นของแม่บ้านตลอดจนปู่ย่าตายายที่อยู่ร่วมกัน ผู้เป็นลูกจะได้รับการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนจากผู้ใหญ่อย่างใกล้ชิด แต่ถ้าจะมองดูครอบครัวในปัจจุบันนี้ จะเห็นว่าลักษณะจะเปลี่ยนแปลงไปตามความผันแปรของสังคม จากครอบครัวใหญ่เป็นครอบครัวเล็ก แม่บ้านต้องทำงานนอกบ้านเพื่อหาเงินให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นทุกวัน ผู้เป็นลูกไม่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด เด็กจะเรียนรู้ชีวิตจากสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง จึงเห็นได้ว่ามีเด็กเดินผิดทางมากมาย ก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่ต้องแก้ไขกันไม่มีวันสิ้นสุด

การดำเนินชีวิตครอบครัวเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง "ครอบครัว" มิได้หมายถึง ครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวยหรือมีตระกูลสูง แต่หมายถึงครอบครัวที่มีความสงบสุข สมาชิกในครอบครัวทุกคนต่างทำหน้าที่ของตนในทางที่ถูกต้อง และมีชีวิตอยู่ในสังคมได้ด้วยดี หัวใจของครอบครัว คือ พ่อ แม่ และลูก เพราะฉะนั้นสัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่ลูกจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก นักจิตวิทยาหลายท่านได้วิเคราะห์ถึงปัญหาของเด็กวัยรุ่นในปัจจุบันว่า ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจาก การขาดความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว ทำให้เกิดเป็นปัญหาสังคม วัยรุ่นที่ก่อให้เกิดปัญหาเหล่านี้มีทั้งที่มาจากครอบครัวร่ำรวยและครอบครัวที่ยากจน เพราะฉะนั้น การที่เด็กจะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีบุคลิกภาพดี มีอนาคตจะต้องได้รับสิ่งสำคัญอันเป็นพื้นฐานอย่างเพียงพอ นั่นก็คือ

ความรัก ความอบอุ่น และการเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอนที่ดี (สุธี จิตรากรณี 2524 : 57-58)

ครอบครัวจึงจัดได้ว่าเป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกของมนุษย์ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นจุดเริ่มต้นให้กำเนิดสถาบันอื่น ๆ ตามมาในภายหลัง ครอบครัวจึงเป็นสถาบันสังคมที่ทุกสังคมต้องประสบ เป็นหน่วยของสังคมที่มีความคงทนยืนยาวมากกว่าสถาบันอื่นๆ และยังไม่เคยปรากฏสังคมมนุษย์ใดที่ไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนต้องอยู่ในสถาบันนี้ตั้งแต่เกิดจนตาย ด้วยเหตุนี้ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ และมีความจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ ทั้งมีอิทธิพลต่อสมาชิกในครอบครัว ในการให้การเลี้ยงดู การอบรม การพัฒนาการ การปรับตัว ปัญหา และพฤติกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกจึงเป็นที่ยอมรับโดยสากลว่า "ครอบครัว คือ สถาบันหลักของทุกสังคม" (กิตติยา นรามาส 2529 : 5)

ความหมายของครอบครัว

"ครอบครัว" (Family) มีความหมายเข้าใจกันโดยทั่ว ๆ ไปว่า หมายถึง สามี ภรรยา บุตร พี่น้อง ฯลฯ แต่เมื่อพิจารณาความหมายทางวิชาการซึ่งมีหลายนัย โดยในภาพรวมแล้ว ความหมายของครอบครัวจะหมายรวมถึง ความสัมพันธ์ด้านคู่ครอง การสืบสายโลหิต การเลี้ยงบุตร เป็นต้น

ความหมายของครอบครัวตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้คำจำกัดความของครอบครัวไว้ว่า คือ ผู้ร่วมครัวเรือน อันได้แก่ สามี ภรรยา และบุตร เป็นต้น (ราชบัณฑิตสถาน 2525 : 165)

ในแง่ชีววิทยา ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนที่เกี่ยวพันกันโดยทางสายโลหิต (คร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ 2518 : 4)

ในแง่กฎหมาย ครอบครัว หมายถึง บุคคลที่มีสายสัมพันธ์กันทางกฎหมายโดยการสมรสมีบุตร หรือบุตรบุญธรรม (ชาติชาย อัครวิบูลย์ และ สมบูรณ์ ชัยเดชสุริยะ 2521 : 286)

ในแง่เศรษฐกิจ ครอบครัว คือ กลุ่มคนที่ใช้จ่ายร่วมกัน จากเงินงบเดียวกัน (ดร. ก่อสวัสดิ์พานิชย์ 2518 : 4)

ในทางสังคม ครอบครัวอาจเป็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันภายในบ้านเดียวกัน ซึ่งอาจจะเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวกันทางสายโลหิตหรือในทางกฎหมาย ครอบครัวเดียวกันอาจจะไม่อยู่ร่วมหลังคาเรือนเดียวกันได้ แต่ทุกคนในครอบครัวมีปฏิริยาต่อกัน ในบทบาทสามี ภรรยา บิดา มารดา กับบุตร พี่กับน้อง มีความรักความเอาใจใส่ต่อกัน (รศ. สุพัตรา สุภาพ 2528 : 71)

ในทางสังคมวิทยา ถือว่า ครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุด และมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของหน่วยอย่างแน่นแฟ้นที่สุด (รจน์ โสคติริ 2521 : 3)

โดยสรุปแล้ว ครอบครัวเป็นหน่วยของเครือญาติที่เริ่มต้นด้วยชายหญิงคู่หนึ่งตกลงใจจะตั้งหน่วยใหม่ขึ้นในสังคม โดยผ่านการยอมรับตามประเพณีและกฎหมาย ทำให้บุคคลทั้งสองมีสิทธิและความรับผิดชอบกัน ครอบครัวจึงเป็นหน่วยสังคมขนาดเล็กที่มีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นในทางสายโลหิต และ/หรือทางกฎหมาย ถึงแม้ครอบครัวเดิมจะแยกตัวเป็นครอบครัวเล็กหลายๆครอบครัว ความผูกพันทางเครือญาติก็ยังมีอยู่ นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นหน่วยสังคมพื้นฐานในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกของสังคมด้วย

ลักษณะที่สำคัญของครอบครัว ประกอบด้วย ลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ
(Burgess & Locke 1953)

1. ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลที่มารวมกันโดยการสมรส หรือความผูกพันทางสายโลหิต หรือการมีบุตรบุญธรรม การสมรสแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามี และภรรยา ส่วนความผูกพันทางสายโลหิต คือ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก รวมทั้งบุตรบุญธรรม
 2. สมาชิกของครอบครัวเหล่านี้อยู่ร่วมกันภายในครอบครัวเดียวกัน หรือบางครั้งก็แยกกันไปอยู่ต่างหาก สมัยโบราณครัวเรือนหนึ่งจะมีสมาชิก 3-4-5 ชั่วอายุคน ปัจจุบันครัวเรือนโดยเฉพาะในประเทศพัฒนาจะมีขนาดเล็ก ประกอบด้วย สามีภรรยาและลูกหนึ่งหรือสองสามคนขึ้นไป หรือไม่มีเลย
 3. ครอบครัวเป็นหน่วยของการติดต่อโต้ตอบระหว่างบุคคล เช่น สามีภรรยา พ่อแม่ พี่น้อง โดยสังคมแต่ละแห่งจะกำหนดบทบาทของแต่ละครอบครัวไว้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับประเพณีของแต่ละแห่ง ซึ่งหมายความว่า ไม่ใช่เพียงต่างคนต่างกิน ต่างคนต่างอยู่ แต่ต่างคนต่างมีปฏิกริยาเป็นเชิงสัมพันธ์ต่อกัน เช่น รักกัน เอาใจใส่กัน สั่งสอนกัน ใจดีใจผูกพันกัน
 4. ครอบครัวถ่ายทอดรักษาวัฒนธรรม สมาชิกจะถ่ายทอดและรับแบบของความประพฤติในการปฏิบัติต่อกัน เช่น ระหว่างสามี ภรรยา และลูก และเมื่อผสมผสานกับวัฒนธรรมที่นอกเหนือไปจากครอบครัว ก็จะได้แบบของความประพฤติที่สมาชิกปฏิบัติต่อกันและต่อผู้อื่น
- กล่าวโดยสรุป ลักษณะที่สำคัญของครอบครัว คือ การที่บุคคลมารวมกันโดยการสมรส โดยทางสายโลหิต หรือโดยการรับเลี้ยงคู่ก็ได้ และมีปฏิกริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันในฐานะที่สามีและภรรยา พ่อ แม่ กับลูก พี่น้อง และญาติอื่น ๆ ตามแบบวัฒนธรรมเดิมและอาจจะมีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่เพิ่มขึ้น

ประเภทของครอบครัว

ครอบครัวในแต่ละสังคมย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสรุปแล้วพอจะจำแนกได้เป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ

1. ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) หมายถึง ครอบครัวที่เป็นหน่วยขนาดเล็ก ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นสมาชิก ต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุด ครอบครัวประเภทนี้ประกอบด้วยสมาชิกเพียง 2 ช่วงวัยเท่านั้น คือ พ่อ แม่ กับลูก ๆ ที่ยังไม่แต่งงานเท่านั้น ในบางสังคมอาจมีญาติที่เป็นโสดของฝ่ายสามี ภรรยา หรืออาจจะเป็นบิดาหรือมารดาอาศัยอยู่ด้วยได้ แต่อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก จะเป็นไปในลักษณะของกลุ่มปฐมภูมิ ครอบครัวประเภทนี้อาจมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันหรือจะขึ้นอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคตินิยมที่ตกลงกันไว้ (บุญลือ วันทายนต์ 2520:20)

โดยสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน ครอบครัวจะมีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น เพราะการมีครอบครัวใหญ่เป็นการสิ้นเปลืองอย่างมาก ไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมเมือง (อุบล เสถียรบริกัณณ์ 2528 : 185) ข้อจำกัดของครอบครัวประเภทนี้ก็มีในแง่ที่เป็นหน่วยสังคมที่แตกสลายได้ง่าย ทั้งที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นก็อาจจะ เป็นหน่วยงานที่มั่นคง แต่นั่นเป็นเพียงอุดมคติ หากในความเป็นจริงแล้วจะพบว่าภายในครอบครัวอาจมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง เนื่องจากความคิดเห็นไม่ตรงกัน นอกจากนี้ยังอาจมีเหตุการณ์รุนแรงอื่น ๆ เข้ามา ซึ่งถ้าความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเดี่ยวไม่แน่นแฟ้นมั่นคงจริงก็ทำให้แตกสลายได้ง่าย สำหรับในส่วนนี้ ครอบครัวเดี่ยว เป็นครอบครัวที่สะดวกในการย้ายถิ่น หรือดำเนินการอะไรจะคล่องตัวได้ดี

2. ครอบครัวขยาย หมายถึง ครอบครัวที่นอกจากจะมีสมาชิก คือ บิดา มารดา และบุตรแล้ว ยังมีญาติพี่น้องอื่นเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งอาจเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ ลุง ป้า น้า อา หลาน การที่มีญาติพี่น้องมากมายช่วยให้เกิดการช่วยเหลือ และมีความรักความอบอุ่นมาก ครอบครัวประเภทนี้มักปรากฏในสังคมเกษตรกรรม และจะมีมากในชนบท ครอบครัวขยาย มีได้ต่างจากครอบครัวเดี่ยวในเรื่องจำนวนสมาชิกเท่านั้น แต่จะแตกต่างกันทั้งด้านโครงสร้าง

ของครอบครัว และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวเดี่ยว ผู้มีอำนาจตัดสินใจก็คือ พ่อบ้าน หัวหน้าครอบครัว แต่ในครอบครัวขยายอาจจะ เป็น ปู่ ย่า หรือผู้มีอาวุโสที่สุด ข้อจำกัดของครอบครัวประเภทนี้ คือ ขาดอิสระ เพราะสมาชิกที่อาวุโสที่สุดทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่รักษาความเคร่งครัดของประเพณีของครอบครัว และสั่งคมาไว้

ลักษณะ ของครอบครัวในสังคมไทย

ครอบครัวไทยส่วนใหญ่มักเป็นแบบชายหนึ่งหญิงหนึ่ง หรือแบบหัวเดียวเมียเดียว ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายและแม้แต่กฎหมายก็กำหนดให้มีการจดทะเบียนสมรสได้เพียงครั้งละคนเดียว เป็นต้น และอาจแยกลักษณะของครอบครัวไทยที่สำคัญ ดังนี้ (อุบล เสถียรบริหารณารักษ์ 2528 : 188)

1. เป็นครอบครัวเดี่ยว หรือครอบครัวขนาดเล็ก เป็นครอบครัวที่ยึดถึงความเป็นอิสระเสรีภาพ และความเป็นตัวของตัวเอง เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูกเท่านั้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นไปตามแนวโน้มของสังคมที่ยึดความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย และความเป็นตัวของตัวเองประกอบกับภาวะทางเศรษฐกิจ ทำให้คนไม่อาจยึดมั่นอยู่กับครอบครัวแบบเก่าที่ยึดความผูกพันในบรรดาญาติพี่น้อง ดังนั้นจึงมีข้อสังเกตว่า ครอบครัวเดี่ยวจะทาให้ความสัมพันธ์ และความช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกน้อยลง เมื่อเทียบกับครอบครัวขยาย เพราะความผูกพันจะมีแต่สมาชิกภายในครอบครัว และญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดกันจริง ๆ เท่านั้น

2. ชายมีอำนาจมากกว่าหญิง เป็นครอบครัวที่ถือว่าบิดาเป็นใหญ่ แม้ในปัจจุบันกฎหมายจะกำหนดสิทธิของผู้หญิงว่าเท่าเทียมกับผู้ชาย แต่ภรรยาก็ยังให้ความสำคัญกับผู้หรือความเป็นผู้นำแก่สามีอยู่

3. การเคารพเชื่อฟังตามลำดับอาวุโส ครอบครัวไทยจะเน้นเรื่องอาวุโสอย่างมาก เป็นการย้ำเรื่องวัยวุฒิ โดยเฉพาะในสังคมชนบทจึงมักมีผลให้ชาวชนบทส่วนใหญ่ขาดความคิดริเริ่มที่มีเหตุผล หรือไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ถ้าเป็นการขัดกับความคิดเห็นของผู้ใหญ่

ส่วนใหญ่มักจะไม่กล้ารับของใหม่ หรือความคิดใหม่ที่ผิดแปลกไปจากที่เคยพบเคยปฏิบัติ ส่วนใหญ่เรื่องอาวุโสก็ยังเป็นเรื่องสำคัญในด้านการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

4. ความผูกพันทางสายโลหิต พ่อแม่มักจะห่วงใยลูกของคนอยู่เสมอ ไม่ว่าจะยังเป็นโสดหรือแต่งงานแล้ว หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลบรรดาญาติพี่น้อง เมื่อถึงคราวจำเป็นซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าในครอบครัวไทยนั้น พ่อแม่ก็จะมีความรักความผูกพันห่วงใยลูกอย่างลึกซึ้ง และด้วยความห่วงใยนี้เองที่บางครั้ง พ่อแม่จึงมักเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับครอบครัวของลูก จนอาจเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้

5. ความร่วมมือกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวไทยเน้นเรื่องความสามัคคีช่วยเหลือกันอย่างยิ่ง เช่น สามียังเป็นผู้หารายได้หรือทั้งสามก็หารายได้ ภรรยาเป็นผู้ใช้สอยและดูแลบ้านเรือน ลูกมีหน้าที่เรียน และช่วยเหลือพ่อแม่ตามความสามารถ เป็นต้น

6. เด็กเป็นที่รวมความสนใจของครอบครัว เป็นลักษณะเด่นของครอบครัวไทย ทุกคนต้องการให้เด็กได้รับความปลอดภัย และเติบโตขึ้นเลี้ยงตนเองได้ พ่อแม่ทุกคนจะยอมเสียสละความสุข พ่อแม่จะทุ่มเทความรักให้กับลูกและคอยดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา จนบางครั้งทำให้เกิดผลเสีย หรือ ทำให้เด็กไม่รู้จักรอคอด ขาดความรับผิดชอบไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง

สัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัว

สิ่งสำคัญในการศึกษาเรื่องครอบครัว คือ สัมพันธภาพของสมาชิก เพราะอาจจัดได้ว่า "ครอบครัวเป็นหน่วยของการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคล" (กิตติยา นรามาศ 2529 : 12) ซึ่งสัมพันธภาพนี้เป็นที่มาของสุขภาพจิต ทัศนคติ ค่านิยม รวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัว หากครอบครัวใดมีความสมดุลง่าย หรือมีสัมพันธภาพราบรื่น ครอบครัวก็จะดำรงอยู่ ราบคาบที่สัมพันธภาพสิ้นสุด ครอบครัวก็จะเสื่อมสลายไปด้วย เพราะการดำรงอยู่ของครอบครัวหาได้ขึ้นอยู่กับความผูกพันกันทางกฎหมายเท่านั้น สัมพันธภาพในครอบครัวที่สำคัญ ได้แก่

1. สัมพันธภาพระหว่าง สามี-ภรรยา หรือบิดาและมารดา ถือเป็นจุดเริ่มต้นและสำคัญที่สุดของครอบครัว มีอิทธิพลอย่างมากต่อความสมคูลย์ในครอบครัว ถ้าทั้งคู่มีสัมพันธภาพที่ดีก็จะสามารถแสดงบทบาทของบิดามารดาที่ดีได้ ส่งผลต่อสมาชิกของครอบครัวให้อบอุ่นและมั่นใจด้วย ในทางตรงกันข้าม ถ้าคู่สมรสไม่มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน อาจส่งผลให้ครอบครัวเสื่อมสลายได้ในที่สุด
2. สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา และลูก ทั้ง 3 นี้มีพื้นฐานจากความสัมพันธ์ของบิดา มารดา สายใยความสัมพันธ์บิดา มารดา ลูก ต้องแน่นแฟ้นอยู่เสมอ เพื่อการดำรงอยู่ของครอบครัว
3. สัมพันธภาพระหว่างพี่น้อง ในข้อนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา อีก ถ้าบิดามารดา ยุติธรรม สัมพันธภาพระหว่างลูก ๆ ก็ไม่มีปัญหา
4. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว เนื่องจากครอบครัวมีหลายประเภท การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจึงต้องจำแนกตามประเภทของครอบครัว ถ้าเป็นครอบครัวเดี่ยว สัมพันธภาพก็จะเป็นระหว่างบิดา มารดา ลูกและพี่น้อง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและ เคารพหน้ากันและกัน และถ้าเป็นครอบครัวขยายสัมพันธภาพของสมาชิกย่อมมีความซับซ้อนมาก เพราะสมาชิกมีมากแต่ละคนต้องมีบทบาทหน้าที่หลายบทบาทในครอบครัว เช่น เป็นลูก ขณะเดียวกันก็เป็นบิดามารดา เป็นพี่หรือน้อง เป็นอา เป็นลุง เป็นหลาน ฯลฯ ซึ่งความสัมพันธ์ของสมาชิกต่าง ๆ (ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา) ล้วนมีอิทธิพลต่อภาวะความสมคูลย์ในครอบครัวลักษณะนี้ทั้งสิ้น

การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ของครอบครัวในสังคมไทย

ปัจจุบันครอบครัวไทยตามเมืองใหญ่ๆ มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งครอบครัวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เดิม และที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ คือ ต่างก็ต้องเผชิญกับการแก่งแย่งแข่งขันทางผลประโยชน์ซึ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ (ประชัย เบียมสมบูรณ์ 2525 : 63) การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดเป็นปัญหาที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในสังคมเมือง

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ของครอบครัว Grist และ Fava (1968 : 365-366) ได้สรุปไว้ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจของครอบครัว ซึ่งปกติแล้วหมายถึง การลดอำนาจของสามีต่อภรรยา และของบิดามารดาที่มีต่อบุตร โดยเพิ่มความเป็นอิสระเสรี ในการเลือกประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในครอบครัวดังกล่าว
2. การเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคมของสมาชิกในครอบครัวทั้งภายในและภายนอก บ้าน ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคน (ทั้งบิดา มารดา หรือบุตรธิดา) มักถือเป็น เอกสิทธิ์เฉพาะตน และอาจไม่สอดคล้องประสานกับสมาชิกอื่นในครอบครัว การทำงานภายนอกที่มี บทบาทต่างกันหลายๆ ก่อให้เกิดความสนใจที่แตกต่างออกไป จนอาจลดการรวมตัวทางครอบครัว ลงได้
3. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวขนาดใหญ่มาเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มี ขนาดเล็ก เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมเมือง
4. การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของบุคคลที่เป็นโสด ที่หย่าร้าง หรือที่แยกทางกัน ซึ่ง ในทางสังคมเมืองอาจไม่รู้สึกละอายสถานภาพใดๆ แต่กลับได้รับประโยชน์ในทาง เศรษฐกิจ

ทั้งนี้ เมื่อแบบแผนความสัมพันธ์ในครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องจากสภาพสังคม ดังได้กล่าวแล้วนั้น ย่อมทำให้บทบาทหน้าที่ของครอบครัวเปลี่ยนไปด้วย

บทบาทหน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวมีหน้าที่อันเป็นประโยชน์แก่สังคมหลายประการ โดยสังคมเองก็มุ่งหวังให้ ครอบครัวทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ เมื่อบ้านเมืองเปลี่ยนไป ปรากฏว่าครอบครัวไม่สามารถปฏิบัติ หน้าที่บางอย่างได้เต็มที่ สังคมจึงสร้างสถาบันอื่นขึ้นมาช่วยเหลือ เช่น สถาบันการศึกษา แต่ ถึงแม้สถาบันที่เกิดขึ้นใหม่จะช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว ก็มีได้หมายความว่า ครอบครัวจะ

ไม่ต้องทานหน้าที่เหล่านั้น อย่างน้อยที่สุด ครอบครัวก็มีความรับผิดชอบที่จะต้องช่วยเหลือสถาบันอื่นให้ปฏิบัติหน้าที่เหล่านั้นได้อย่างสมบูรณ์ โดยต่างฝ่ายต่างก็ช่วยเหลือกัน และให้ความร่วมมือแก่กัน อันจะนำไปสู่ความสมบูรณ์สงบสุขของสังคมในที่สุด

นักวิชาการได้สรุปหน้าที่ของครอบครัวได้ดังนี้

Kingsley Davis (1969 : 394-395) ได้อธิบายหน้าที่ทางสังคมของครอบครัวที่ปฏิบัติกันอยู่ทุกสังคม ดังนี้

1. สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ (Reproduction)
2. เลี้ยงดูผู้เยาว์ (Maintenance)
3. กำหนดสถานภาพ (Placement)
4. อบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม (Socialization)

Horton and Hunt (1972 : 205-208) ได้สรุปหน้าที่และความรับผิดชอบของครอบครัวได้ดังนี้ (อ้างจาก รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ 2530:125-127)

1. ควบคุมการมีสัมพันธ์ทางเพศของบุคคล (The sexual regulation function) ครอบครัวเป็นสถาบันที่ควบคุมการมีความสัมพันธ์ทางเพศของบุคคลในรูปที่สังคมยอมรับ ซึ่งในแต่ละสังคมก็มีระเบียบแบบแผนที่แตกต่างกันไป บางสังคมยินยอมให้ชาย-หญิงมีความสัมพันธ์ทางเพศกันก่อนแต่งงาน แต่บางสังคมก็ไม่ยินยอม

2. การผลิตสมาชิกใหม่ (The reproductive function) นอกเหนือไปจากการมีความสัมพันธ์ทางเพศของบุคคลแล้ว ก็จะต้องมีการผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม หน้าที่นี้มีความสำคัญมาก ถ้าไม่มีการสร้างสมาชิกใหม่ สังคมนั้น ๆ ก็ต้องสูญหายไป การมีสมาชิกใหม่ก็ต้องมีให้สมดุลกับทรัพยากรภายในประเทศและครอบครัวของตน คือ ไม่มากหรือน้อยเกินไป

3. การอบรมสั่งสอนให้รู้ระเบียบสังคม (The socialization function) ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันแรกในอันที่จะถ่ายทอดทฤษฎีการรักษาวินัยธรรม เป็นสถาบันที่เตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่พ้นไปจากบ้าน ช่วยอบรมให้เด็กรู้จักกฎเกณฑ์ คุณค่า แบบของความประพฤติ ฯลฯ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เช่น การพูดแยกแยะว่าสิ่งใดถูก ผิด ควร ไม่ควร และการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมนี้มีอยู่ตลอดเวลา นับว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่ทำให้การอบรมแก่เด็กตั้งแต่เกิดจนตาย

4. ให้ความรักและความอบอุ่น (the affectional function) มนุษย์ทุกคนต้องการความรักความอบอุ่น จิตแพทย์ส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นว่า การที่มนุษย์มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องอารมณ์พฤติกรรมที่เป็นปัญหา และแม้แต่การเจ็บป่วยทางกาย ส่วนใหญ่เป็นเพราะมนุษย์ขาดความรักและความอบอุ่น จากสถิติพบว่าเด็กที่มีปัญหาส่วนใหญ่ มักเป็นเด็กที่ขาดคนรักเอาใจใส่ ทารกซึ่งได้รับการเลี้ยงทางกายอย่างดี แต่ไม่เคยได้รับการแสดงความรักด้วยการกอด การทูลนอมจากผู้เลี้ยงจะเติบโตเป็นเด็กที่มีเงื่อนไข

มนุษย์ต้องการเพื่อน ต้องการความอบอุ่น และความสนิทสนมต่อกัน อาจกล่าวได้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความต้องการทางสังคมของมนุษย์มากที่สุด และครอบครัวจะเป็นแหล่งแรกที่ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการเหล่านี้ของมนุษย์

5. กำหนดสถานภาพของบุคคล (the status function) ครอบครัวเป็นผู้กำหนดสถานภาพให้แก่เด็กที่เกิดมา เรียกว่า สถานภาพโดยกำเนิด เช่น เพศ ฐานะ เป็นชาวชนบทหรือชาวเมือง ศาสนา ผิว สถานภาพเหล่านี้บางอย่างอาจเปลี่ยนแปลงได้ เช่น เกิดเป็นลูกชานาก็ไม่จำเป็นต้องเป็นชานาตลอดไป อาจจะเปลี่ยนสถานภาพเป็นพ่อค้า ทหาร ตำรวจ เป็นต้น แต่ในสังคมที่ถือระบบวรรณะ บุคคลไม่สามารถเปลี่ยนสถานภาพได้ ครอบครัวจะเป็นผู้กำหนดไว้หมดว่าเขาจะมีโอกาสมากน้อยแค่ไหนในสังคม จะมีอาชีพอะไร จะมีความสัมพันธ์กับใครได้บ้าง

6. หน้าที่การปกป้องและเลี้ยงดู (the protective function) ครอบครัวเป็นแหล่งที่ให้ความคุ้มครองและเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนบุคคลในครอบครัวที่ไม่สามารถเลี้ยงตนเองได้ การปกป้องเลี้ยงดูนี้พอสรุปได้ คือ

6.1 การเลี้ยงดูในด้านร่างกาย ให้เจริญเติบโตและมีสุขภาพอนามัยแข็งแรง เป็นผู้ที่สามารถอันที่จะประกอบภารกิจ และหน้าที่การงานเมื่อเราเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในภายหน้า

6.2 การเลี้ยงดูในด้านคุณภาพ ได้แก่ การให้การศึกษา

7. หน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจ (the economic function) ในสังคมดั้งเดิม ครอบครัวส่วนใหญ่จะทำหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจ ทุกครอบครัวมักจะทำหน้าที่ในด้านการผลิตอาหารและแสวงหาเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ เองทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อมีสังคมเมืองเกิดขึ้นเมื่ออุตสาหกรรมเกิดขึ้น ครอบครัวในเมืองจึงมักจะไม่ได้ทำหน้าที่เป็นหน่วยการผลิตโดยตรง แต่จะใช้เงินที่ได้รับมาไปซื้ออาหาร เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ มาจาก "ตลาด" อย่างไรก็ตาม ครอบครัวในชนบทจำนวนมากไม่น้อยยังทำหน้าที่เป็นหน่วยผลิตอาหาร และทรัพยากรอย่างอื่นโดยตรง ส่วนครอบครัวในเมืองนั้นแม้ว่าจะไม่ได้ทำหน้าที่เหล่านี้โดยตรง เพราะมีระบบผลิตแบบโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมาแทนที่แล้วก็ตาม ครอบครัวทุกครอบครัวไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือชนบท ก็ยังคงทำหน้าที่เป็นหน่วยในการบริโภคอยู่อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้หน้าที่ทางเศรษฐกิจของครอบครัวจึงยังคงมีอยู่ทั่วไป และถือว่าเป็นหน้าที่จำเป็นประการหนึ่ง

นอกจากนี้ บุญลือ วันทายนต์ (2520 : 46-50) ได้สรุปหน้าที่และความรับผิดชอบของครอบครัวเป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ

1. หน้าที่พื้นฐานและเป็นสากล (Basic and Universal Function)
2. หน้าที่ตามประเพณี (Traditional Function)

1. หน้าที่พื้นฐานและ เป็นสากล

เป็นหน้าที่พื้นฐานแรกเริ่ม หน้าที่หลักของทุกครอบครัวสามารถแบ่งได้ดังนี้

1.1 หน้าที่ทางชีววิทยา (Biological Functions) โดย

- สร้างสมาชิกใหม่ให้สังคม (Reproduction) ทั้งนี้ เพื่อให้สังคม

ดำรงอยู่ได้

- หน้าที่ในการบริการด้านปัจจัย เครื่องอุปโภค บริโภค เงิน อาหาร บ้านเรือน เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ เพื่อการครองชีพ

1.2 หน้าที่ทางจิตวิทยา (Psychological Function) เป็นการให้

ความรักความผูกพันกันของสมาชิกในครอบครัว ทั้งนี้เพราะความผูกพันทางใจที่มีต่อกันนั้น มีความสำคัญมากในด้านเหล่านี้คือ

- ความพอใจด้านความต้องการทางเพศ เมื่อมีความสัมพันธ์โดยการแต่งงาน ความผูกพัน ความพอใจ ความต้องการในเรื่องเพศนั้น ถือเป็นหน้าที่เบื้องต้นหน้าที่หนึ่งของครอบครัว ซึ่งเป็นความผูกพันระหว่างสามี-ภรรยา

- ปกป้องให้ความรัก ความคุ้มครองสมาชิกให้ได้รับความปลอดภัย เป็นความผูกพันของบิดา-มารดา ซึ่งพึงมีต่อบุตร-

2. หน้าที่ตามประเพณี

เป็นหน้าที่ที่จำเป็นต้องมีเพื่อก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและมั่นคงของครอบครัวในด้านต่าง ๆ คือ

- ด้านเศรษฐกิจ : จะต้องแสวงหารายได้เพื่อการดำรงอยู่ของครอบครัว มีการแบ่งงานความรับผิดชอบ ตลอดจนปกป้องดูแลทรัพย์สินของครอบครัว

- ด้านสังคม : มีการก่อสร้างฐานะของครอบครัว มีบทบาทการขัดเกลาและเกิดการเรียนรู้ของสมาชิกที่จะสามารถเข้าใจสังคม และดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้ (socialization) นอกจากนี้ยังต้องมีการถ่ายทอดมรดกทางสังคม เช่น ประเพณีของสังคมต่าง ๆ มีการถ่ายทอดจากช่วงอายุหนึ่งไปยังอีกช่วงอายุหนึ่ง

- ด้านศาสนา : เป็นหน้าที่ของบิดา-มารดา ที่จะต้องอบรมสั่งสอนให้สมาชิกได้รู้จักเข้าใจ ปฏิบัติตามกิจกรรมทางศาสนาให้ถูกต้อง

- ด้านนันทนาการ : ครอบครัวจำเป็นต้องมีกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวอยู่เสมอ เช่น มีกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ การมีความบันเทิง สนุกสนาน เป็นต้น

กล่าวได้ว่า หน้าที่และความรับผิดชอบของครอบครัวนั้นต้องมีทั้งรูปธรรมและนามธรรม และจะต้องเป็นไปอย่างควบคู่กัน เช่น เมื่อครอบครัวสร้างสมาชิกใหม่ขึ้นมา ก็จำเป็นต้องให้ความรัก ความดูแล เอาใจใส่ คุ้มครอง ปกป้อง ตลอดจนให้การศึกษอบรมสั่งสอน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตเพื่อการอยู่รอดได้ในสังคม ซึ่งหากครอบครัวสร้างสมาชิกใหม่ขึ้นมา แต่ไม่ได้ให้ในสิ่งซึ่งเป็นนามธรรมต่าง ๆ ดังกล่าว หรือให้แต่ไม่เพียงพอ ไม่เหมาะสม ก็ย่อมจะทำให้เกิดปัญหาครอบครัวในลักษณะต่าง ๆ ตามมา บทบาทของครอบครัว ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงมีความสำคัญมากโดยเฉพาะสำหรับเด็ก และวัยรุ่น (นิภา แก้วศรีเทพ 2529 : 16) บิดามารดา คือ แก่นของครอบครัวที่จะทำให้อันตรายที่เด็กมีแนวโน้มในทางที่ดี หรือเสื่อมลง บิดามารดาสามารถสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เด็กได้ด้วยตัวของตนเอง แม้ว่าต้องขึ้นอยู่กับเด็กด้วย หลักสำคัญต้องเริ่มที่บิดามารดาที่จะต้องเข้าใจความรู้สึกนึกคิด และความต้องการของเด็ก รวมทั้งแบบแผนในการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดายึดถือปฏิบัติต่อเด็ก

ความรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดู

นักจิตวิทยาและสังคมวิทยา ได้อธิบายว่า บุคลิกภาพเป็นผลจากทั้งวุฒิภาวะโดยธรรมชาติ และจากการเรียนรู้ทางสังคม ทั้งในระยยะปัจจุบันและอดีตของชีวิต โดยให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ในวัยเด็กตอนต้นเกี่ยวกับสังคมประภคของบิดามารดา ว่าเป็นตัวสำคัญในการกำหนดแบบบุคลิกภาพของบุคคลเมื่อเป็นผู้ใหญ่

เกี่ยวกับสังคมประภค นักจิตวิทยาสังคม หลายท่านได้ให้ความหมายไว้มากมาย เช่น

พิทยา สายหู (2529 : 107) กล่าวว่า การอบรมให้รู้ระเบียบ (Socialization) คือกระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนโดยทางตรงหรือทางอ้อม ให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้ และรับเอาระเบียบวิธีกฎเกณฑ์ความประภคและคุณค่าต่าง ๆ ที่กลุ่มนั้นได้กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประภคและความสัมพันธ์ของสมาชิกของสังคมนั้น

สุพัตรา สุภาพ (2529 : 48) ได้กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่ง ๆ กำหนดหรือวางไว้ เพื่อเป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกัน และให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง

บพาศิ ฐิติวัฒนา (2523 : 27) ได้ให้ความหมายว่า "การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม" (Socialization) คือ กระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนโดยตรงหรือโดยอ้อมให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้ และรับเอาระเบียบวิธีกฎเกณฑ์ความประภค และคุณค่าต่างๆ ที่กลุ่มคนได้กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประภค และความสัมพันธ์ของสมาชิกของสังคมนั้น ๆ

ประจิดต์ ประจักษ์จิตต์ และ ปิยะนุช ประจักษ์จิตต์ (67-68) ได้อธิบายถึงการอบรมเลี้ยงดูนั้น มีความหมายถึงแนวทางหรือวิธีการยึดถือปฏิบัติของบิดามารดา หรือผู้อบรมเลี้ยงดูที่มีต่อเด็ก นับตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา จนคลอดออกมาเป็นทารกและเติบโตขึ้นจนเป็นผู้ใหญ่ ผู้อบรมเลี้ยงดูจะมีวิธีการปฏิบัติฝึกอบรมสั่งสอน โดยให้รางวัลและลงโทษเด็กทั้งทางตรง

และทางอ้อม โดยทางตรง คือ ผู้บรมเลียงคู้ตั้งใจอบรมสั่งสอนให้เด็กเรียนรู้และยอมรับการปฏิบัติตามคุณค่าและบรรทัดฐาน (Norm) ต่าง ๆ ของสังคม เพื่อจะได้เติบโตขึ้นในแนวทางที่ผู้บรมเลียงคู้ต้องการ โดยทางอ้อม คือ ผู้เลียงคู้ถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ ให้กับเด็กโดยไม่ตั้งใจ หรือไม่รู้ว่าในวิถีทางการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาด้วยความเคยชิน เนื่องจากบิดามารดา หรือผู้เลียงคู้ไม่ได้เติบโตขึ้นมาภายในสังคมและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมกันขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลเหนือบุคลิกภาพของผู้เลียงคู้และจะถ่ายทอดต่อไปยังเด็ก ประกอบกันขึ้นเป็นอุปนิสัยส่วนตัวของเด็กแต่ละคนต่อไป อุปนิสัยของเด็กนี้อาจมีได้ตั้งแต่แตกต่างกันไปจนถึงคล้ายกันหรือเหมือนกันกับผู้บรมเลียงคู้ก็ได้

Francis E. Merrill (1969 : 111) ให้ความหมายไว้ว่า

สังคมประกิต คือ กระบวนการที่บุคลิกภาพเกิดขึ้นจากการประทะสัมพันธ์ทางสังคม เด็กทุกคนต้องเรียนรู้ความคาดหวังของสังคมเพื่อจะได้ปฏิบัติตามนั้น การเรียนรู้ต้องเกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นไปทั้งสองฝ่าย คือ การคาดหวังพฤติกรรมจากคนอื่นที่มีต่อตน และการปฏิบัติของตนต่อคนอื่น สังคมจะต้องอบรมให้สมาชิกแสดงพฤติกรรมนี้ เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมและคนอื่นสามารถทำนายได้

Blaine E. Mercen และ Robert K. Merton (1958:310) อธิบายว่า

สังคมประกิต คือ กระบวนการเรียนรู้แบบพฤติกรรมที่เป็นที่ต้องการในสังคมที่บุคคลนั้นอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นกระบวนการที่บุคคลนั้นเข้าสู่การเป็นสมาชิกของชุมชน สิ่งทีบุคคลนั้นเรียนรู้ คือ วัฒนธรรม หรือสิ่งที่ทำให้บุคคลเข้ากับกลุ่มสังคมต่าง ๆ ได้

Leonard Broom และ Philip Selznick (1955:81) ให้อธิบายเป็น 2 แง่ของสังคม "สังคมประกิต คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรม และการทำให้บุคคลมีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ" ในแง่ของแต่ละบุคคล" สังคมประกิต คือ การพัฒนาศักยภาพของการเจริญเติบโตและพัฒนาการส่วนบุคคล เป็นกระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนจากชีวอินทรีย์เป็นมนุษย์ สามารถควบคุมพฤติกรรมตนเองได้ และปฏิบัติตามค่านิยม อุดมคติ และระดับความทะเยอทะยาน

การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวที่มีต่อเด็กเป็นปัจจัยที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ เพราะครอบครัวถือได้ว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับเด็กเป็นเวลานาน ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ทศนคติ ตลอดจนบุคลิกภาพของเด็กนั้นอย่างมาก ซึ่งพ่อแม่มีอิทธิพลในการอบรมเลี้ยงดู ทั้งที่เป็นไปในทางบวก คือ ส่งเสริม สนับสนุน ให้เด็กได้รับการพัฒนาการอบรมสั่งสอนที่ถูกต้อง และการอบรมเลี้ยงดูที่เป็นไปในทางลบ ที่จะส่งผลให้เด็กมีรูปแบบของพฤติกรรม บุคลิกภาพที่ไม่เป็นที่ยอมรับ ซึ่งผลของการอบรมเลี้ยงดู จะส่งผลต่อบุคลิกภาพทั้งทางบวกและทางลบ

รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู

Rogers (1972:68) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความคุ้มครองเกินไป (Over - Protection) คือ การอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดาทนุถนอมลูก ไม่ยอมให้ลูกตัดสินใจหรือลงมือทำอะไรด้วยตนเอง บิดามารดาจะเป็นผู้ทำให้โดยตลอด ทำให้เด็กไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่รู้จักคิด ไม่รู้จักตัดสินใจ และมีความรู้สึกว่าตนเอง เป็นเด็กอยู่เสมอ
2. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย (Democratic) คือ การอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดาให้ความรัก ความอบอุ่น มีเหตุผล ยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของลูก ให้ลูกได้มีส่วนร่วมรับรู้ในกิจกรรมบางอย่าง และให้ความร่วมมือกับลูกตามโอกาสอันสมควร การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ทำให้เด็กรู้สึกที่ตนเอง ได้รับความยุติธรรม
3. การอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้งหรือปฏิเสธ (Rejection) คือการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดาไม่ให้ความเอาใจใส่ดูแล ไม่ให้การสนับสนุนหรือคำแนะนำใด ๆ จะปล่อยให้ลูก ๆ ทำอะไรได้ตามใจชอบ เด็กมักมีความรู้สึกที่ตนเอง ไม่ได้รับความอบอุ่นจากบิดามารดาเท่าที่ควร

สำหรับในประเทศไทย ชูศรี หลักเพชร (2517:6) ได้ศึกษาถึงการอบรม
เลี้ยงดูของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ในสังคมไทยที่มีลักษณะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดว่ามี
3 ลักษณะ ดังนี้

ก. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่เด็กรู้สึก
ว่าตนเองไม่ได้รับอิสระเท่าที่ควร ต้องอยู่ในระเบียบวินัยที่ผู้ปกครองกำหนดไว้ เช่น ในด้าน
การแต่งกาย การเรียน มารยาทต่าง ๆ และอื่น ๆ หรือถูกควบคุมไม่ให้รับความสะดวกในการ
กระทำตามที่ตนต้องการ เพราะผู้ปกครองยึดเอาความพอใจของตนเป็นสำคัญ

ข. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่เด็กรู้สึกว่า
ตนเองได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม ผู้ปกครองให้ความรัก ความอบอุ่น มีเหตุผล รู้จักยอม-
รับนับถือความสามารถ และความคิดเห็นของเด็ก ให้ความร่วมมือตามโอกาสอันเหมาะสม

ค. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่เด็กรู้สึกว่า
ว่าตนเองถูกทอดทิ้ง ขาดการดูแลเอาใจใส่ หรือปล่อยยให้ทำอะไรต่าง ๆ ได้ตามใจชอบ โดย
ผู้ปกครองไม่ได้ให้คำแนะนำ หรือไม่ให้ความอบอุ่นเท่าที่ควร

จะเห็นว่า จากแนวคิดเรื่องการอบรมเลี้ยงดูดังกล่าวข้างต้น นักจิตวิทยาและนักการ
ศึกษาค้างก็แบ่งแบบการอบรมเลี้ยงดูไว้ต่าง ๆ กันตามความคิดเห็นของแต่ละคน ซึ่งการอบรม
เลี้ยงดูแบบต่าง ๆ ข้างต้นนั้น มีผลต่อพัฒนาการของเด็กในทุกๆ ด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์
สังคม และสติปัญญา

สรุปแล้ว รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูทั้ง 3 ลักษณะนี้ ชี้ให้เห็นว่าครอบครัวมีอิทธิพลอย่าง
มากทั้งในทางบวกและทางลบ ที่จะส่งผลให้เด็กมีรูปแบบของพฤติกรรม ตลอดจนบุคลิกภาพทั้ง
ทางบวก และทางลบเช่นกัน ผศ. ดร. ดวงเดือน พันธมนาวิน (42) ได้สรุปงานวิจัยของ
Landis และ นรา สมประสงค์ เกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างเด็กและครอบครัวในรูปแบบ
การเลี้ยงดูแต่ละประเภท พบว่า วัยรุ่นที่มาจากครอบครัวที่อบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มี
ความขัดแย้งกับบิดามารดาน้อยกว่าวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวเผด็จการ ครอบครัวที่ทอดทิ้งบุตร

และครอบครัวที่ปกป้องมากเกินไป อย่างไรก็ตาม บิคามารดา ซึ่งนักสังคมวิทยามรืว่า คือ
 แก่นของสถาบันครอบครัว จะเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนบุตรธิดาด้วยวิธีใด หรือมาตรการอย่างไร
 จึงจะได้ผลตามความมุ่งหมายนั้น ปัจจุบันควรเป็นทางสายกลางซึ่งก็ไม่มีจุดยืนที่แน่นอน บิคา
 มารดาจึงต้องเอาใจใส่ให้มาก เพราะปัจจุบันจากการเรียนรู้ชีวิต และการประพฤตินิติบัญญัติใน
 สังคม เด็กนักเรียนหรือรับการถ่ายทอดจากกลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชนเป็นส่วนมาก ซึ่งอาจขัด
 แย้งกับค่านิยมของบิคามารดาและขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม

อิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดู

เนื่องจากพัฒนาการด้านต่างๆ รวมทั้งบุคลิกภาพของเด็กพัฒนาจากความสัมพันธ์ใน
 ครอบครัวระหว่าง เด็กและบิคามารดาตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว การอบรมเลี้ยงดูจึงมีอิทธิพลอย่างยิ่ง
 บิคามารดาจัดเป็นบุคคลสำคัญในการวางรากฐานทางจิตใจของเด็ก ซึ่งเด็กจะลอกเลียนแบบ
 พฤติกรรมของผู้ที่ให้การอบรมเลี้ยงดู ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูในแต่ละแบบ จึงมีผลให้เด็กมีบุคลิก-
 ภาพที่แตกต่างกันไปด้วย

อนึ่ง ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นในเรื่องอิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูไว้ ดังนี้

Erikson ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมประกิต และการพัฒนาบุคลิกภาพ
 ในแต่ละวัยดังนี้

1. ในระยะขวบปีแรก เด็กจะพัฒนาความรู้สึกว่าเนื้อเชื้อใจ อบอุ่น มั่นคง ถ้าได้รับความ
 รักและได้รับการตอบสนองความต้องการ แต่จะมีความรู้สึกไม่ไว้ใจใคร ถ้าเด็กถูกทอดทิ้ง
 ไม่ได้ได้รับความรัก

2. ในช่วงอายุ 1-4 ปี เด็กจะพัฒนาความรู้สึกเป็นอิสระ ถ้าได้รับการฝึกหัดอย่าง
 เหมาะสม แต่จะเป็นคนขี้อาย ถ้าเด็กไม่ได้เรียนรู้การกระทำสิ่งใดๆ เอง

3. ในช่วงอายุ 4-5 ปี เป็นระยะที่เด็กมีทักษะเพิ่มขึ้น ชอบทดสอบความจริงและชอบเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ถ้าได้รับการสนับสนุน เด็กจะเป็นคนสร้างสรรค์ แต่ถ้าพ่อแม่วางวินัยไว้อย่างเคร่งครัดเด็กจะมีความรู้สึกกลัวผิดอยู่ตลอดเวลา
4. ในช่วงอายุ 6-11 ปี เป็นระยะที่เด็กเริ่มเรียนอย่างจริงจัง ถ้าเด็กได้มีโอกาสเล่นและเข้ากิจกรรมทางานจริง ๆ ได้ประสบความสำเร็จในทางการแข่งขันทางการเรียน เด็กจะเป็นคนรักการงานขยันขันแข็ง แต่ถ้าเด็กไม่ได้รับความพอใจจากการทำาน เด็กจะมีมค้อยและมีนิสัยการทำานที่เฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้น
5. ในช่วงอายุ 12-15 ปี เด็กย่างเข้าวัยรุ่น ระยะนี้เด็กควรได้เป็นตัวของตัวเอง เพราะเป็นระยะที่เด็กกำลังค้นหาว่าคนคือใคร ผู้ที่ค้นหาตอบไม่ได้ จะมีความสับสนในบทบาทและจะไม่สามารถแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับบทบาทของคนได้
6. ในช่วงอายุ 15 ปี จนถึงวัยเริ่มเป็นผู้ใหญ่ ถ้าเด็กพัฒนาผ่านขั้นที่แล้วมาดี แน่ใจในความเป็นเอกลักษณ์ (Identity) ของตน ก็จะสามารถสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนและคู่แข่งงานได้ คนที่ไม่แนใจในสถานะบทบาทของตน จะไม่กล้าพบปะกับใครและจะแยกตนเองออกจากสังคม
7. ในวัยผู้ใหญ่ เป็นวัยที่จะต้องมีความรับผิดชอบในการเป็นพ่อเป็นแม่และเลี้ยงดูอบรมลูก ผู้ที่ผ่านขั้นพัฒนาการมาในทางลบ ถึงขั้นนี้จะเป็นคนที่เห็นแก่ตัว ไม่สามารถเป็นพ่อเป็นแม่ที่ดีได้
8. ในวัยสุดท้ายของชีวิต ถ้าบุคคลผ่านขั้นพัฒนาการทั้ง 7 มาในทางบวก คือประสบความสำเร็จมาโดยตลอด ก็จะสามารถยอมรับตนเอง สามารถเผชิญและรับรู้ความจริงของชีวิตได้ มีความพอใจในบทบาทของตนและสิ่งที่ได้สร้างสรรค์ไว้ แต่ถ้าผ่านขั้นพัฒนาการทั้ง 7 มาอย่างล้มเหลว ก็จะไม่สามารถเข้าใจชีวิต และจะไม่สามารถยอมรับชีวิตจำกัดของชีวิตได้

ในสังคมไทย ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2506 : 28) เห็นว่า การอบรมเลี้ยงดูของ บิดามารดาคนไทยส่วนใหญ่ใช้วิธีควบคุม เพื่อให้ลูกเป็นคนหัวอ่อนยอมปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่ เสมอ การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้มีผลทำให้เด็กไทยขาดความกระตือรือร้น ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และขาดความต้องการผลสัมฤทธิ์ระดับสูง

ทวีรัสมิ ธนาคม (2518 : 30) กล่าวว่า การที่บิดาและมารดาขาดความเข้าใจ ในความต้องการของเด็ก ปกป้องเด็กจนเกินไป หรือกวดขันเด็กจนเกินไป จะทำให้เด็กไม่พัฒนา เท่าที่ควร เพราะเด็กไม่สามารถปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม คือ ไม่สามารถ ตัดสินใจด้วยตนเองมีความลังเลใจ ไม่เป็นตัวของตัวเอง ต้องพึ่งผู้อื่น

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2518 : 15) แสดงความคิดเห็นว่า สังคมไทยมีการอบรม เลี้ยงดูลูก 4 แบบ ซึ่งแต่ละแบบนี้มีผลเสียแก่ลูก คือ

1. แบบไม่ยอมรับ (Rejection) จะทำให้ลูกเป็นคนเก็บกดและกร้าวร้าว
2. แบบรักลูกเกินไป (Over Protection) จะทำให้ลูกไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่ชอบแก้ปัญหา ไม่กล้าแสดงออก
3. แบบควบคุมเกินไป (Domination) จะทำให้ลูกมีความวิตกกังวล กร้าวร้าว เจ็บเบียด
4. แบบปล่อยปละละเลย (Over Indulgence) จะทำให้ลูกเป็นคนไม่มีระเบียบ วินัย ต่อต้านคนอื่น

ประดินันท์ อุปรนัย (2520 : 19) อ้างว่า การอบรมเลี้ยงดูจัดได้ว่าเป็นสิ่ง- แวดล้อมอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลแตกต่างกันในด้านสติปัญญา และความสามารถในการเรียนรู้

ประสาร์ ทิพย์ธารา (2521 : 35) ให้ความเห็นเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กว่า มีผลแตกต่างกัน ดังนี้

1. บิดามารดาที่ใช้อำนาจลึทธิขาด หรือเป็นคนเจ้าระเบียบ ไม่ยอมให้ลูกทำอะไรตามใจ จะทำให้เด็กไม่เป็นตัวของตัวเอง ขาดความเชื่อมั่น ความคิดสร้างสรรค์อยู่ในวงแคบ

2. บิดามารดาที่เลี้ยงดูลูกด้วยบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย จะมีผลทำให้เด็กได้พัฒนาบุคลิกภาพได้อย่างเต็มที่ เพราะเด็กได้ฟังคำแนะนำต่าง ๆ จากผู้ใหญ่ และรู้จักตัดสินใจว่าควรทำในสิ่งใด มีความเชื่อมั่นในตนเอง

3. บิดามารดาที่ตามใจลูกหรือปล่อยตามเรื่อง เด็กจะทำอะไรโดยขาดหลักการ เด็กจะรู้สึกว่าไม่ได้รับความช่วยเหลือจากบิดามารดา ทำให้เด็กไม่มีแนวชีวิตที่จะยึดปฏิบัติ ไม่รู้จักคิด หรือไม่รู้จักคุณค่าของการกระทำ

โดยสรุปแล้ว ผลของการอบรมเลี้ยงดูแบบต่างๆ อาจแยกออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ผลของการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน คือแบบที่บิดามารดาเคร่งครัดในระเบียบวินัยไม่ยืดหยุ่น จะทำให้เด็กมีความวิตกกังวลสูง ไม่เป็นตัวของตัวเอง ขาดความเชื่อมั่น กร้าวร้าว มีเพื่อนน้อย ไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าตัดสินใจ และถ้าบิดามารดาเลี้ยงดูแบบรักและควบคุมมาก เด็กจะชอบพึ่งพาคนอื่น มีความอดทนต่ำ ความคิดสร้างสรรค์อยู่ในวงแคบ หรือถูกทำลาย เด็กจะปฏิบัติตามคำสั่งเท่านั้น

2. ผลของการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยนั้น จะทำให้เด็กมีความกล้าแสดงออก อยากรู้อยากเห็น เป็นตัวของตัวเอง สร้างสรรค์และวางแผนกิจกรรมของตนเองได้ เด็กจะมีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่ม มีความเชื่อมั่นในตนเอง พึ่งตนเองได้ เด็กจะพัฒนาบุคลิกภาพได้เต็มที่รู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง

3. ผลการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยหรือทอดทิ้ง ทำให้เด็กขาดสิ่งยึดเหนี่ยว รู้สึกไม่ปลอดภัย ไร้ค่า ไร้การยอมรับ เด็กจะเป็นคนเคร่งเครียดไม่ชอบสมาคม โดดเดี่ยว ภาระวนกระวาย กร้าวร้าว ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ และอาจรุนแรงถึงขั้นที่มีลักษณะของยูวอาชฎากร (Baldwin, A., L. 1948 : 291-328)

นอกจากนั้นในสังคมไทย บุคลิกภาพของเด็กยังได้รับอิทธิพลจากการอบรมเลี้ยงดู เนื่องจากความแตกต่างระหว่างเพศอีกด้วย ประเพณีในวัฒนธรรมไทยผู้ชายเป็นฝ่ายเหนือกว่า ส่วนหญิงก็ยอมรับว่าตนด้อยกว่า แม้จะไม่เต็มใจก็ตาม เด็กชายมีอภิสิทธิ์บางอย่างที่เด็กหญิงมีไม่ได้ เด็กชายถูกปล่อยให้เผชิญต่อความจริงของชีวิต ส่วนเด็กหญิงถูกปกป้องคุ้มครอง ซึ่งคงเป็นเพราะสาเหตุดังกล่าว ชายไทยจึงมีบุคลิกภาพเข้มแข็ง มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก เป็นตัวของตัวเองมากกว่าหญิง ในบ้านเมืองจึงมักมีผู้นำเป็นผู้ชายเป็นส่วนใหญ่

โดยสรุปแล้ว ถ้าในวัยตอนต้น เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม จะมีผลให้การพัฒนาบุคลิกภาพในวัยต่อ ๆ มาล้มเหลวด้วย แต่ถ้าได้รับมาอย่างเหมาะสม ก็จะได้เป็นผู้ใหญ่ที่สามารถปรับตนได้ดี